

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО ПРАВА

DIGITAL TRANSFORMATION OF ECONOMIC ACTIVITY: NEW CHALLENGES FOR BUSINESS LAW

Тулянцева В.А., к.ю.н.,

доцентка кафедри цивільного, господарського та екологічного права
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

Метою наукової статті є визначення цифрової трансформації господарської діяльності, встановлення нових викликів для підприємницького права. Обґрунтовано, що одним із ключових напрямів розвитку малого та середнього бізнесу в умовах воєнного стану, а також у період післявоєнного відновлення та за умов обмеженого бюджетного фінансування, є залучення заінтересованих сторін до процесів державної підтримки. Визначено, що значущою є побудова сталих мереж стейкхолдерів, здатних мобілізувати ресурси, експертизу та підтримку з боку як внутрішніх, так і міжнародних партнерів. Підкреслено, що особливого значення набуває досвід країн Європейського Союзу щодо ефективної взаємодії між євроінформаційними центрами, державними інституціями та бізнес-асоціаціями, який може слугувати прикладом для створення подібної інституційної інфраструктури в Україні. З'ясовано, що правове забезпечення механізмів державної підтримки малого та середнього підприємництва в повоєнний період має передбачати: створення сприятливого правового клімату для започаткування та масштабування бізнесу; удосконалення регуляторних процедур; спрощення доступу до державних та міжнародних фінансових ресурсів; а також стимулювання впровадження інновацій та цифрових технологій. Визначено, що важливим є розглядати цифрову трансформацію не лише як інструмент оптимізації бізнес-процесів, а й як засіб забезпечення довготривалої конкурентоспроможності суб'єктів підприємництва. Обґрунтовано, що створення правових і технологічних передумов для цифровізації малого та середнього бізнесу дозволить їм ефективно конкурувати не лише на внутрішньому, а й на міжнародному ринку, що особливо важливо для експортноорієнтованих галузей.

Ключові слова: господарське право, державна підтримка, економічна політика, інновації, інвестиційне право, малий і середній бізнес, підприємницьке право, повоєнне відновлення, правове регулювання, стейкхолдери, цифровізація.

The purpose of the scientific article is to define the digital transformation of economic activity, to establish new challenges for business law. It is substantiated that one of the key areas of development of small and medium-sized businesses in the conditions of martial law, as well as in the period of post-war reconstruction and under conditions of limited budget financing, is the involvement of interested parties in the processes of state support. It is determined that the construction of sustainable networks of stakeholders capable of mobilizing resources, expertise and support from both domestic and international partners is significant. It is emphasized that the experience of the European Union countries in terms of effective interaction between European information centers, state institutions and business associations is of particular importance, which can serve as an example for the creation of a similar institutional infrastructure in Ukraine. It is found that the legal support of state support mechanisms for small and medium-sized businesses in the post-war period should include: creating a favorable legal climate for starting and scaling up businesses; improving regulatory procedures; simplifying access to state and international financial resources; and stimulating the introduction of innovations and digital technologies. It is determined that it is important to consider digital transformation not only as a tool for optimizing business processes, but also as a means of ensuring the long-term competitiveness of business entities. It is substantiated that the creation of legal and technological prerequisites for the digitalization of small and medium-sized businesses will allow them to compete effectively not only in the domestic but also in the international market, which is especially important for export-oriented industries.

Key words: commercial law, state support, economic policy, innovation, investment law, small and medium-sized businesses, business law, post-war reconstruction, legal regulation, stakeholders, digitalization.

Трансформаційні процеси в національній економіці, системні державно-правові та соціально-економічні перетворення, що здійснюються в Україні на шляху до побудови правової держави, обумовлюють необхідність ефективного нормативно-правового забезпечення захисту інвестицій, приватної власності та підприємницької діяльності. Успішне досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку неможливе без належної ролі держави у гарантуванні стабільності правового режиму інвестиційної та господарської діяльності, а також у створенні сприятливих умов для реалізації економічної ініціативи громадян.

З огляду на це, ключовою функцією держави виступає формування ефективного правового механізму охорони прав власності та забезпечення інституційних умов функціонування бізнесу. Прийняття актів законодавства, що закріплюють принципи непорушності приватної власності, правову визначеність та недоторканність економічної ініціативи, дозволяє створити систему правових гарантій для суб'єктів інвестиційної та підприємницької діяльності.

Значну роль у цій площині відіграє правовий інструментарій, що передбачає створення спеціалізованих органів контролю та нагляду у сфері інвестицій, реалізації підприємницьких ініціатив, а також впровадження механізмів адміністративного та судового захисту порушених прав. Функціонування таких органів сприяє підвищенню рівня

прозорості, відповідальності та доброчесності в економічному обороті, запобігає корупційним та шахрайським провадам, а також підсилює інституційну довіру до держави.

Отже, інтеграція системи правових, організаційних та інституційних механізмів охорони інвестицій, захисту приватної власності та підтримки підприємництва є базовою умовою для досягнення макроекономічної стабільності, інвестиційної привабливості та реалізації євроінтеграційного вектора розвитку України.

Проблематика захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва в Україні перебуває у фокусі уваги представників різних галузей юридичної науки, зокрема конституційного, адміністративного, господарського права та права Європейського Союзу. У контексті господарсько-правових досліджень низкою вчених були розглянуті теоретичні та прикладні аспекти охорони інвестиційної діяльності, права власності та реалізації підприємницьких ініціатив. Серед них варто виділити таких науковців, як О. Г. Хрмлі, Ю. Д. Притика, В. В. Поєднюк, В. М. Стойка, О. Р. Зельдіна, Д. В. Задихайло, О. В. Семерак, О. М. Вінник, О. Р. Кібенко, В. Ю. Полатай, М. М. Лазаренко, О. П. Подцерковний, А. В. Смітюх, М. Ю. Кравчук, В. К. Мамутов, Р. П. Бойчук, В. В. Кудрявцев, та інші.

Водночас у межах адміністративно-правової доктрини окремі аспекти захисту інвестицій, правового

режиму власності та державної політики у сфері підприємництва були проаналізовані у працях таких авторів, як В. Б. Авер'янов, О. В. Батанов, Ю. П. Битяк, Т. О. Карабін, І. Б. Коліушко, Т. О. Коломоєць та інші. Ними були закладені концептуальні основи розуміння механізмів адміністративно-правового регулювання економіки та публічного адміністрування у сфері підприємницької діяльності.

Однак, попри наявний теоретичний доробок, питання адміністративно-правових засобів захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва в умовах збройного конфлікту та воєнного стану залишаються недостатньо дослідженими. Сучасні виклики потребують переосмислення підходів до публічного управління в економічній сфері, зокрема через призму захисту прав суб'єктів господарювання та адаптації нормативно-правових механізмів до умов надзвичайного правового режиму.

У зв'язку з цим, дослідження адміністративно-правового інструментарію забезпечення економічної безпеки, захисту права власності та інвестиційної стабільності набуває особливої актуальності як на рівні доктрини, так і з огляду на потреби практики правозастосування.

Метою наукової статті є визначення цифрової трансформації господарської діяльності, встановлення нових викликів для підприємницького права.

В Україні у серпні 2024 року було ухвалено Стратегію відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках [1].

Цифрова трансформація бізнесу, що нині виступає однією з ключових глобальних тенденцій соціально-економічного розвитку, передбачає глибокі організаційні зміни, спрямовані на впровадження цифрових технологій у всі аспекти підприємницької діяльності. В першу чергу необхідно говорити про широке використання аналітичних платформ, мобільних додатків, інструментів спільної роботи, хмарних сервісів, соціальних мереж та інших цифрових інновацій, які забезпечують істотне підвищення продуктивності, конкурентоспроможності та гнучкості бізнес-моделей [2, с. 54-55]. Зазначений процес пов'язаний не лише з оновленням технічної інфраструктури, але й зі зміною організаційної культури підприємств, переосмисленням ланцюгів створення цінності, формуванням нових підходів до взаємодії з клієнтами, партнерами та державними структурами. Запровадження цифрових технологій дозволяє компаніям адаптуватися до нових умов ведення господарської діяльності, знижувати витрати, мінімізувати операційні ризики, а також відкривати доступ до нових ринків і споживчих сегментів [3].

Варто зауважити, що глобальна пандемія COVID-19 стала потужним каталізатором цифрової трансформації, особливо для малого та середнього підприємництва. В умовах обмеженого фізичного доступу до клієнтів, порушення логістичних ланцюгів та загального зниження ділової активності, цифрові інструменти стали єдиною можливою альтернативою для збереження життєздатності бізнесу. Саме в цей період багато підприємств почали активне впровадження електронної комерції, онлайн-сервісів, цифрових платіжних систем, CRM-систем, платформ дистанційного обслуговування, що дало змогу не лише втриматися на ринку, а й вибудувати перспективу подальшого зростання.

У результаті цифрова трансформація набула статусу не лише інструменту модернізації, а й стратегії виживання для значної частини бізнес-структур, що актуалізує необхідність подальшої державної підтримки в цій сфері.

Порушені питання є надзвичайно актуальними в контексті сучасної державної політики щодо підтримки малого та середнього бізнесу (далі – МСБ), особливо в умовах кризових викликів, обмежених ресурсів та глобальної конкуренції. До проблем цифрової трансформа-

ції підприємництва в Україні необхідно віднести: стан цифрових можливостей та соціальних мереж в Україні для розвитку МСБ (Україна демонструє стабільне зростання в галузі цифрових технологій, що створює сприятливе середовище для цифровізації МСБ, при цьому є характерним активне впровадження електронного урядування (зокрема, через платформу «Дія»), широке охоплення мобільного інтернету, популярність соціальних мереж (Facebook, Instagram, TikTok), а також розширення доступу до цифрових сервісів, відкриває перед підприємцями нові можливості для масштабування бізнесу, автоматизації процесів і прямої взаємодії з клієнтом; однак при цьому водночас, нерівномірність доступу до цифрової інфраструктури між регіонами, брак цифрових компетентностей у частини підприємців та обмеженість доступу до фінансування цифрових проєктів залишаються суттєвими бар'єрами); є необхідним удосконалення нормативно-правової бази (чинне законодавство України лише частково враховує специфіку цифрової трансформації бізнесу, що потребують оновлення нормативні акти, пов'язані з електронною комерцією, захистом персональних даних, цифровими підписами, кібербезпекою, а також спрощення процедур ліцензування та електронного звітування; при цьому за доцільне вимагається також розроблення спеціального закону про цифрове підприємництво або включення відповідних положень до закону про розвиток МСБ, що закріпить особливі механізми цифрової підтримки); удосконалення економічних та правових інструментів державної підтримки підприємництва (так, урядом України може бути застосовано комбінацію таких інструментів, як: грантові програми на цифрову модернізацію (програме забезпечення, CRM-системи, автоматизоване виробництво); податкові пільги на IT-інфраструктуру та інвестиції в цифрові рішення; цільові кредити під низькі відсотки через державні банки; платформи цифрової освіти для підприємців; інтеграція МСБ в державні цифрові платформи, що спростить участь у публічних закупівлях та зменшить адміністративне навантаження); підвищення рівня впливу цифрового впровадження на стійкість та конкурентоспроможність МСБ (засоби цифрової трансформації МСБ дозволяють: швидко адаптуватися до змін зовнішнього середовища; виходити на нові ринки через електронну комерцію; оптимізувати витрати за рахунок автоматизації; поліпшити клієнтський досвід завдяки аналітиці й персоналізації; забезпечити прозорість та довіру з боку партнерів, інвесторів і споживачів) [4].

У контексті оцінки стану цифрових можливостей та соціальних мереж в Україні, доцільно звернутися до статистичних даних, які відображають динаміку розвитку цифрової інфраструктури. Зокрема, згідно з аналітичним звітом DataReportal, на початку 2022 року рівень проникнення Інтернету в Україні складав 71,8%, тоді як уже в січні 2024 року цей показник зріс до 79,2%, що еквівалентно близько 29,64 млн. користувачів. Така позитивна динаміка свідчить про поступове розширення доступу до цифрових технологій, попри загальні кризові умови.

Разом із тим, показники швидкості широкопasmового Інтернету демонструють певне зниження цифрового потенціалу. Так, якщо у 2022 році Україна посідала 52 місце серед 220 країн світу, то у 2024 році вона опустилася на 101 позицію. Варто зазначити, що ще у 2021 році країна займала 77 місце. Таке зниження напряму пов'язане з об'єктивними факторами, зокрема – наслідками повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України. Пошкодження об'єктів критичної інфраструктури, тривалі перебої з енергопостачанням та обмеження доступу до цифрових сервісів у прифронтових та тимчасово окупованих регіонах мали негативний вплив на загальний цифровий ландшафт країни. Водночас, незважаючи на складні обставини, Україна демонструє високу доступність фіксованого широкопasmового Інтернету

за критерієм вартості. Так, у 2023 році вона посіла четверте місце серед 223 країн світу за найнижчою вартістю інтернет-з'єднання у співвідношенні до середніх доходів населення, що створює позитивне підґрунтя для розвитку цифрової трансформації, особливо в контексті підтримки малого та середнього бізнесу (МСБ), який найбільше виграє від доступності цифрових сервісів [5].

У підсумку, хоча безпекові ризики та фізична деградація інфраструктури уповільнюють темпи цифрової модернізації, проте потенціал цифрового зростання України залишається значним, що вимагає як технічної підтримки від держави та міжнародних партнерів, так і цілеспрямованої політики щодо збереження та розвитку цифрової екосистеми для МСБ у повоєнний період [4].

У сучасних умовах трансформації української економіки та зростаючих викликів, пов'язаних із війною, питання розвитку малого та середнього підприємництва (МСП) набуває надзвичайної ваги. Разом із зовнішньою підтримкою з боку держави, міжнародних партнерів та донорських організацій, не менш важливою є і позиція самої бізнес-спільноти, яка чітко визначає пріоритетні напрями для покращення свого функціонування.

Згідно з результатами аналітичних досліджень, серед ключових потреб підприємницького середовища 66,7% респондентів виокремлюють усунення корупції як головний фактор стабільного бізнес-середовища, що свідчить про високий рівень недовіри до державних інституцій, а також про системну потребу у підвищенні прозорості в регулюванні господарської діяльності. У свою чергу, 42,4% вказують на необхідність покращення доступу до кредитних ресурсів – одного з найважливіших інструментів для фінансування інновацій, розширення бізнесу та виходу на нові ринки.

Ще 36,4% опитаних підприємців наголошують на важливості судової реформи. Це безпосередньо пов'язано з низьким рівнем довіри до судової системи, складністю в забезпеченні справедливого розгляду спорів, зокрема у сфері комерційного права. Впровадження незалежного та ефективного правосуддя розглядається як основа гарантування прав бізнесу.

Не менш важливою для 32,5% є податкова реформа. Бізнес вимагає не лише зниження фіскального тиску, а й спрощення податкового адміністрування, усунення прогалин у податковому законодавстві та зменшення регуляторного навантаження. Така реформа має забезпечити передбачуваність податкової політики, що критично важливо в умовах воєнного стану та економічної турбулентності [4, с. 54-56].

Всі зазначені аспекти – антикорупційна політика, доступ до фінансів, ефективна судова система та податкове реформування – є складовими ширшого процесу правових реформ, які мають на меті створити стабільне, прозоре та конкурентоспроможне бізнес-середовище, що підкреслює, що саме правові трансформації виступають фундаментом для сталого розвитку МСП як рушія національної економіки.

Таким чином, у фокусі державної політики щодо підтримки малого та середнього бізнесу мають бути не лише фінансові та організаційні механізми, а й всебічна модернізація правової системи, що забезпечить захист прав підприємців, сприятиме детінізації економіки та інтеграції України у європейський правовий простір [6].

У довгостроковій перспективі цифрова трансформація не лише зменшує уразливість до криз, а й формує основу для стійкого розвитку бізнесу через інновації, підвищення ефективності управління та інтеграцію в глобальні ланцюги створення доданої вартості.

Отже, одним із ключових напрямів розвитку малого та середнього бізнесу в умовах воєнного стану, а також у період післявоєнного відновлення та за умов обмеженого бюджетного фінансування, є залучення заінтересованих сторін до процесів державної підтримки. У цьому контексті значущою є побудова сталих мереж стейкхолдерів, здатних мобілізувати ресурси, експертизу та підтримку з боку як внутрішніх, так і міжнародних партнерів. Особливого значення набуває досвід країн Європейського Союзу щодо ефективної взаємодії між євроінформаційними центрами, державними інституціями та бізнес-асоціаціями, який може слугувати прикладом для створення подібної інституційної інфраструктури в Україні.

Правове забезпечення механізмів державної підтримки малого та середнього підприємництва в повоєнний період має передбачати: створення сприятливого правового клімату для започаткування та масштабування бізнесу; удосконалення регуляторних процедур; спрощення доступу до державних та міжнародних фінансових ресурсів; а також стимулювання впровадження інновацій та цифрових технологій.

У цьому контексті важливо розглядати цифрову трансформацію не лише як інструмент оптимізації бізнес-процесів, а й як засіб забезпечення довготривалої конкурентоспроможності суб'єктів підприємництва. Створення правових і технологічних передумов для цифровізації малого та середнього бізнесу дозволить їм ефективно конкурувати не лише на внутрішньому, а й на міжнародному ринку, що особливо важливо для експортноорієнтованих галузей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про схвалення Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 р. № 821-р. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-r#Text>
2. Кубрак Г.О. Заходи державної підтримки малого та середнього бізнесу у повоєнний період : *Інновації, виклики та нові горизонти правового регулювання у світлі сучасних соціально-економічних та політичних трансформацій*: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 20 грудня 2024 р.) / відп. ред. К.А. Возняковська. ТОМ 1, Чернівці, 2024. С. 54-58.
3. Лєгеза Ю.О. Адміністративно-правове забезпечення безпеки ведення публічних інформаційних сервісів як складова національної безпеки України: *Man and society in the dimensions of socio-cultural transformation* : Scientific monograph. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2022. 301 p. Р. 6-21. DOI DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-208-1-1>
4. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні / Центр економічного відновлення (CER), ADVANTER GROUP, Програма розвитку ООН (UNDP). Київ, 2024. 86 с. URL: www.undp.org/ukraine/publications/assessment-wars-impactmicro-small-and-medium-enterprises-ukraine
5. Як повномасштабна війна відобразилася на кількості інтернет-користувачів в Україні / 2024. 15 квітня. URL: slovoidilo.ua/2024/04/15/infografika/suspilstvo/yakpovnomasshtabna-vijna-vidobrazilasya-kilkosti-internetkorystuvachiv-ukrayini
6. Тулянцева В. Правове регулювання обігу фінансових ресурсів позабюджетних державних цільових фондів. *Law. State. Technology*. 2021. №1. С. 47–53.